

**KAMU YÖNETİMİNDE ŞEFFAFLIK VE TÜRKİYE'DE BİLGİ EDİNME HAKKININ
KULLANIMI**

*TRANSPARENCY IN PUBLIC ADMINISTRATION AND USING THE RIGHT TO
INFORMATION IN TURKEY*

Dr. Emre KAYA

Kamu İhale Kurumu, Birim Müdürü, emrekaya001@gmail.com Ankara/Türkiye

ÖZ

Kamu yönetimlerinin karşı karşıya kaldığı sorunların temelinde geleneksel kamu yönetimi ve onun en temel değerlerinden olan gizlilik ve kapalılık olduğu reddedilemez bir gerçekliktir. Geleneksel kamu yönetiminden yeni kamu yönetimine geçiş sürecinde yönetime katılımın güçlendirilmesi ve yönetsel denetimin modernleştirilmesi için çağdaş devletlerin uyguladığı en önemli yöntem, yönetimde açıklık ve şeffaflığın yönetim faaliyetlerine uygulanmasıdır. Yönetimde şeffaflık ve açıklığın en önemli aracı da bilgi edinme hakkıdır.

Bilgi edinme hakkı günümüzde çağdaş ülkelerde tanınmış ve yasal güvence altına alınmıştır. Hukuk devleti olmanın gerekliliklerinden birini teşkil eden düşünce ve ifade özgürlüğü bilgi edinme hakkının temelini oluşturmaktadır. Bu bakımdan bilgi edinme hakkı üçüncü kuşak insan hakları arasında kabul edilmektedir.

Çalışmamızda gizlilik geleneğinden kurtulmak isteyip şeffaf yönetsel işleyiş ve zihniyet dünyasına geçme arzusundaki Türkiye'deki bilgi edinme hakkının kullanımı ve gelişimi 4982 sayılı bilgi Edinme Hakkı Kanunu çerçevesinde incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Gizlilik, Şeffaf Yönetim, Bilgi Edinme Hakkı, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu

ABSTRACT

It is an irrefutable fact that traditional public administration and its most fundamental values, secrecy and closeness, are at the root of the problems faced by public administrations. The most important method implemented by contemporary governments to strengthen governance participation and modernize administrative supervision in the transition from traditional public administration to new public administration is to apply openness and transparency in management to management activities. The most important means of transparency and openness in management is the right to information.

The right to information is now recognized and legally guaranteed by contemporary countries. Freedom of thought and expression, which constitutes one of the requirements of being a state of law, forms the basis of the right to information. In this respect, the right to information is regarded as a third generation human rights.

In our study want to get rid of the mentality of secrecy tradition and transparent use of administrative functioning and development of the right to information in Turkey in 4982 will exceed the world No. information will be analyzed in the framework of the Law on Right.

Keywords: Privacy, Transparent Administration, The right to information, The right to information Act.

1. GİRİŞ

Demokrasi kuramcılarında Montesquieu'ya göre düşünce özgürlüğü en önemli özgürlüktür. Ona göre, "insan, dinamik, yaratıcı ve erdemli bir varlıktır. Fakat bu nitelikler ancak özgür bir ortamda işlerlik kazanır ve gelişir. Özgür olmayan bir ortam kuşku ve korku; kuşku ve korku da belirsizlik, güvensizlik ve uyuşukluk

getirir.” Montesquieu’nun bu görüşleri günümüzde de geçerlidir. Düşüncenin özgürce ifade edilebilen ortamlarda demokratik kurumlar varlıklarını sürdürmekte ve gelişme olanağı bulabilmektedir

Özgür insan, özgürce düşünebilen ve kanaatlerini özgürce ifade edebilen insandır. Bunun ön koşulu da doğru, çarpıtılmamış bilgiye erişim hakkıdır. Bilgi edinme hakkı adını verebileceğimiz bu hakkın yetersiz olduğu ülkelerde kamuoyunun sağlıklı oluşmadığı, demokrasi dışı rejimlerin kitle iletişim araçlarını kullanarak gerçeğe aykırı durumları kendi halklarına benimsettikleri görülmektedir. iste bu nedenle, bir demokraside düşünce özgürlüğü kavramının temel öncülü, vatandaşların bilgiye, özellikle devlet organlarınınca üretilen bilgiye, erişme hakkıdır.

Bugün çağdaş demokrasilerde, idarelerin, yaptıkları işler hakkında tek yönlü olarak halka bilgi vermesi yeterli kabul edilmemekte; kamusal faaliyetlerin topluma daha açık olması ve kişilerin kamu bilgi servislerinden bağımsız olarak, istedikleri bilgi ve belgelere erişebilmesi yolları tanınabilmektedir. Bu yollardan biri olan bilgi edinme hakkı, modern demokrasinin ayırt edici bir özelliği olmakta ve onun vazgeçilmez bir unsuru sayılmaktadır. Hatta bilgi edinme hakkı, tipik bir demokratik, anayasal değer olarak kabul edilmektedir.

Yeni kamu yönetimi anlayışının temel gayelerinden biri olan yönetsel şeffaflığın sağlanmasının en önemli aracı bilgi edinme hakkının sağlanmasıdır. Kamusal gücü elinde bulunduran örgütsel yapıların elinde bulundurduğu bilgi ve belgeleri vatandaşın talebine istinaden başvuru sahibi ile paylaşması veya herhangi bir talep olmadan kamuoyunu aydınlatmak ve yönetime katılımın kanallarını genişleten bir adım olarak toplumu bilgilendirmesinin yöntemi olan bilgi edinme hakkı sayesinde kamusal işler daha şeffaf hale gelmekte ve denetim, bürokratik mekanizmalardan toplumsal odaklara doğru kaymaktadır.

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki bilgi edinme hakkının varlığı, tek başına ne yönetimi şeffaflaştırarak denetimin daha etkin ve kaliteli olmasını sağlar ne de yönetimi katılımı kolaylaştırıcı bir etki yapar. Kısaca bilgi edinme hakkının varlığını, geleneksel kamu yönetiminin patolojik unsurlarını çözüme kavuşturacak sihirli bir değnek olarak görmemek gerekmektedir. Bilgi edinme hakkının hedeflenen amaçlara ulaşmada gerekli olan iki şey bilinçli ve haklarının farkında olan vatandaş kitlesi ve bilgi edinme hakkını göstermelik olarak değil ruhuyla uygulayacak bir bürokratik iradenin de olması gerekmektedir.

Çalışmamızın temel amacı geleneksel kamu yönetiminin araçlarından olan yönetsel gizliliğin yeni kamu yönetimine geçiş aşamasında uğradığı değişimin ismi olan şeffaflık anlayışının kamu yönetiminin örgütsel yapısı ve zihinsel dünyasında meydana getirdiği değişikliği incelemektir. Ayrıca, 09.10.2013 tarihinde kabul edilen ve 24.04.2004 tarihinde yürürlüğe giren Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ile güvence altına alınmış olan bilgi edinme hakkının Türkiye’deki işeyişi ve uygulama sonuçlarının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

2.KAMU YÖNETİMİNİN GİZLİLİK NİTELİĞİ VE ŞEFFAFLIĞIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

20. yüzyıl kamu yönetiminin faaliyetlerinin geniş bir alanı kapsadığı ve toplumsal yaşamın her alanında kamu yönetiminin kendini hissettirdiği bir dönem olmuştur. Kamu hizmetlerinden yoğun bir şekilde yararlanma ve hizmetlerde artış yaşanırken, yönetime katılma ve yönetimin isleyişinden haberdar olma ihtiyacı da artmıştır. Söz konusu ihtiyacı karşılama amacıyla, yönetimlerin halka daha çok yaklaşması ve faaliyetlerini topluma açması gerektiği kabul edilmektedir. Bu kabul, demokrasi, insan hakları, yeni kamu yönetimi gibi gelişmelerle birlikte daha yaygın uygulama alanı bulmaktadır. Yönetimde şeffaflık olarak adlandırılan gelişmeler, toplum ile kamu yönetimi ilişkilerinde bir dönem noktası olarak görülmektedir. Bu dönüm noktasının öncesinde ise, gizlilik geleneği bulunmaktadır (Eken, 2005: 5).

2.1.Kamu Yönetiminde Gizlilik

Geleneksel kamu yönetimi modeli, yönetimin her yerde hazır olmasını ve yönetilenlerle olan ilişkilerinin bizzat yönetim tarafından belirlenmesini öngörmektedir. Model uygulandığı sekliyle eleştirilere konu olmaktadır. Yönetilenler, yönetimin kendi hizmetlerinde olmasını, taleplerinin dikkate alınmasını istemekte, bürokrasinin yavaşlığını ve isleyişindeki eksiklik ve yetersizlikleri eleştirmektedir. Klasik yönetim modelinin sorgulanması, yönetimin gizli kalmamasını gerektirmiş ve vatandaşların taleplerini dikkate almaya zorlamıştır (Şengül, 2005: 216).

Gizlilik, “belli sayıda kişilere yönelik açıklık” olarak tanımlanabilir. Başka bir anlatımla mutlak gizlilik mümkün ve anlamlı değildir. Bu bağlamda “kapalılık” ile “gizlilik” arasında ayırım olduğu da belirtilmelidir (Akıllıoğlu, 1990: 807). Gizlilik, yönetimdeki bilgi, belge ve diğer verilerin açıklanmaması seklinde açıklanabilir. Kapalılık ise, kamu kurum ve kuruluşlarının dıştan gelen her türlü etkiye karşı duyarsız

kalmasını, birçok işlem ve eylemin dıştan görülmemesini ve alınan kararların gerekçelerinin açıklanmamasını ifade etmektedir. Benzer gibi görülmesine rağmen aslında bu iki terimin ontolojik ve metodolojik farkları mevcuttur. Kapalılık, yönetimin hizmet yürüttüğü çevre ya da halka karşı duyarsızlığını ifade ettiği halde; gizlilik, hem dış çevreye hem de yönetimin kendi içindeki kişi ve birimlere karşı izlediği bir politikayı ifade eder (Sezer ve Karkın, 2002: 209).

Dışa kapalılık kavramı ise, yönetimin hizmet verdiği halka karşı duyarsız davranmasıdır. Dışa kapalılık ve gizlilik bir madalyonun iki yüzü gibidir. Dışa kapalı bir yönetim, esasen gizliliği de faaliyet alanlarına göre genişletmekte ve bu tercih öncelikle halkla ilişkileri etkilemektedir. Kamuoyunun bilgilendirilmediği konuların ilgi alanına alınması çok zordur. Yönetilenler, gizlilik nedeniyle kendilerini doğrudan etkileyen konuları bile iletişim kanalları aracılığıyla tesadüfen öğrenebilmektedir, öğrendiğinde de yöneticilerin karar gerekçelerini bilememektedir (Karaman ve Atak, 1996: 111).

Gizliliğin kökenleri, kabile hayatındaki ihtiyar meclislerinin kapalı kapılar arkasındaki görüşmelerine kadar uzanır. Daha sonra, hükümet islerinin, monark sorumluluğunda olduğu ya da bu islerin yönetilenlerden daha çok kendilerini ilgilendirdiği, yönetme fonksiyonunun halktan daha akıllı, daha olgun ve vatansever memurların is sayıldığı inancının etkisi ile gizlilik yönetim hayatında kurumsallaşmıştır. Gerçekten de gizlilik, toplumların idari ve siyasi yönden kurumsallaşmaya başlaması ile ortaya çıkmış ve devlet yönetiminin hem siyasi hem de idari yönüne egemen haline gelmiştir (Kaya, 2005: 46)

Her kamu yönetimi, siyasi rejimin niteliği, uluslararası ilişkiler, devlet güvenliği, özel hayatın korunması gibi sebeplerle, bazı resmi bilgi ve belgeleri gizli tutma eğilimindedir. Başlangıçta devlet güvenliği ve özel hayatın korunması gibi makul gerekçelerle ortaya çıkan gizlilik politikası, uygulamada genişleyerek çoğu kamu faaliyetlerini içine almaktadır. Ancak gizliliğin düzeyi ve kapsamı bakımından ülkeler arasında önemli farklılıklar olduğu bir gerçektir. Gerek iç gerekse dış faktörlere bağlı olarak yönetim mekanizmasında ortaya çıkan ve giderek geniş boyutlar kazanan gizlilik politikasının sebepleri bilinmeden bu konuda alınacak önlemler etkisiz kalır (Eken, 1993: 13).

Kamu yönetimindeki gizliliğin sebeplerini, siyasi rejimin niteliği, devlet güvenliği, özel hayatın korunması, otorite kazanma eğilimi, yönetimde etkinliği ve tarafsızlığı sağlama düşüncesi, kötü yönetim uygulamaları ve memurların kendini denetim riskinden koruma eğilimleri olarak sınıflandırabiliriz (Eken, 1993: 13-19).

2.2.Gizlilik Geleneğinden Şeffaf Yönetime Doğru

20.yüzyılda yüzyılda kamu yönetiminin örgütlenmesindeki baskın biçim, tartışmasız Weberyen bürokratik örgütlenme biçimi ve buna bağlı isleyen paradigma idi. Ülkelerin ideolojileri ister toplum çıkarları ekseninde bireysel çıkarların terk edildiği bir anlayışı, isterse bireysel hakların feda edilemeyeceği öngörüsünü kabul eden bir hoşgörüyü, isterse devlet düşüncesinin hala en aziz varlık olduğu kabulünü sürdüren inancı işlesin, hiçbir biçimde bürokratik yapılanma dışında güçlü bir alternatifin örgütlenme alanında kendini gösterebildiğini söylemek pek mümkün değildir. Ülkelerin siyasi yapıları, ister federatif birliğe isterse de daha az bağımlı konfederatif birlikteliğe dayansın, aralarında ciddi bir farklılaşma olmaksızın, hepsinde bürokratik örgütlenmenin hakim olduğu görülmektedir.

Oysa bugün gelişen koşullar örgütlenme alanında yeni anlayışların sergilenmesine olanak sağlamıştır. Bu sonuçta, yukarıda değinilen bireye dönük bakışın bir türevi olan örgütün mal ve hizmet sunduğu kitlelere karşı bakışının yanı sıra, bizatihi devletin daha ciddi eleştirilere muhatap olması, bürokratik paradigmanın temel taşı olan gizlilikten açık yönetime doğru geçiş aşaması başlamıştır. Bu gelişmede korkutucu bir hızla gelişen iletişim ve ulaşım teknolojileri ve dolayısıyla bilgi üretiminin, saklanması ve kullanımının hem niceliksel olarak artması, hem de bu tür gelişmelerin bürokratik yapının dışında da son derece kolay bir biçimde yaygınlaşması etkili olmuştur (Ateş, 2003: 57).

Demokratik rejime sahip devletlerde 20.yüzyılın son çeyreğinde kamu makamları-yurttaş ilişkileri ileri derecede değişime uğrayarak, idarenin üstün ve tek yanlı özelliği klasik yapıdan uzaklaşmıştır. Meşruluğunu kamu yararını gerçekleştirme düşüncesinden alarak, kamu gücünü kullanma anlayışı içindeki yönetimin asıl görevi en iyi, verimli, kaliteli hizmet sunmak suretiyle toplumu mutlu ve huzurlu kılmaktır. Çünkü idarenin varlık nedeni topluma hizmet sunmaktır. O halde idarenin hizmet sunmakla yükümlü olduğu toplumun, genel olarak “idare edilen” deyiminin kullanılması yönetim karşısında bireyleri verilen hizmeti olduğu gibi kabul etmek zorunda kalan, güçsüz, başka seçeneği olmayan, pasif bir eşya konumuna itmektedir. Bu durumda idare karşısında bireyler “boynu kıldan ince” konumunda kalmaktadır (Kınalıtaş, 2004: 9)

Gelişmiş demokratik batı toplumlarından başlamak üzere kamu yönetimlerinin kapalı kapıları artık açılmaya başlanmıştır. Demokrasinin gelişimine paralel olarak yönetimin dış çevreyle iletişime geçmesi, dosyalarını

ve çekmecelerini açma zorunluluğunu beraberinde getirmektedir. Yönetimsel otoriteler, artık faaliyetlerinin yerindeliğini yönetilenlere onaylatmak zorunda kalmaktadırlar (Şengül, 2005: 219).

Gizlilik, tarih olarak bütün ülkelerde egemen olan bir yönetim politikası olmuştur. Oysa artık, demokratik düşüncenin gelişmesi ve yönetimde etkinlik gibi ihtiyaçlar, açıklığı ön plana çıkarmıştır. Demokratik değerlerin, iletişim araçlarının, eğitim, kültür düzeyinin ve dolayısıyla sosyal ilginin gelişmesi, yönetenlerin görev ve sorumluluklarının yeniden değerlendirilmesini ve kamu hizmetlerinin, halkın denetimi ve gözetimi altında yürütülmesini gerekli hale getirmiştir. Nasıl ki, rekabet piyasasının ve demokratik kamuoyunun oluşması için belirli bir serbestlik ve alenilik gerekiyorsa, kamu yönetiminin üretilen ve toplanan bilgi-belgelerin de halkın görüşüne ve kullanımına açık olması kaçınılmazdır. Bu bilgi toplumunun vazgeçilmez unsurudur. Bu sebeple gizliliğin istisna, açıklığın ise genel kural haline getirilmesi kaçınılmazdır (Eryılmaz, 2002: 323)

Demokratik düşüncenin gelişmesi ve yönetimde etkinlik, verimlilik gibi ihtiyaçlar, şeffaflığı ön plana çıkarmıştır. Yeni kamu yönetimi anlayışında, idarede toplanan bilgi ve belgelerin, halkın görüşüne ve kullanımına açık olması gerekliliği üzerinde durulmakta ve bunun aynı zamanda bilgi toplumunun da vazgeçilmez unsuru olduğu kabul edilmektedir. Bu sebeple gizliliğin istisna, şeffaflığın ise genel kural haline getirilmesi gerekmektedir (Hız ve Yılmaz, 2004: 40).

2.3.Yönetimde Şeffaflık ve Gelişimi

Şeffaflık kavramı, yönetim bilminde “aleniyet”, “idari açıklık”, “yönetimde açıklık”, “yönetimde şeffaflık”, “gün ışığında yönetim”, “yönetimde demokrasi” gibi terimlerle ifade edilmektedir. Nasıl ifade edilirse edilsin bu terimler, yönetimde egemen olan gizli ve dışa kapalı uygulamalara karşı üretilen ve yönetim sistemlerinde egemen olan anlayışa alternatif olarak ileri sürülen yönetim anlayışını ve modelini anlatmaktadır (Özkan, 2004a: 15).

Şeffaflık, yönetim dilinde aynı gelişmeleri ifade etmek amacıyla kullanılmakla birlikte daha çok açıklığı tamamlar nitelikte bir anlama sahiptir. Şeffaf terimi, ışığı geçiren ve arkasındaki nesnelere netlikte gösteren ve açık, seçik, belirgin olan şeyi ifade etmektedir. Şeffaflık ta bu ortamın adıdır. Bu terimin zıddı ise ışığı geçirmeyen, karanlık ve anlaşılması güç şeyler anlamında kullanılan (donuk, mat, kapalı gibi) kelimelerdir. Şeffaflıkla ilgili söz konusu kavramlar, “yönetim”, “yönetimsel” ya da “idari” kelimeleriyle birlikte kamu yönetimi alanında gizli ve kapalı yönlerin bilinmesine izin verilmesini ve faaliyetlerin herkesçe görülmesini ifade etmektedir (Eken, 1993: 42)

İnsanlar için olumlu bir değerlendirme yapılırken genellikle “açık kalpli”, “açık fikirli” ve “açık alınlı” gibi tabirler kullanılır bu tabirler kişinin güvenilirliğini, gerçekçiliğini, dürüstlüğü ve saygınlığını ifade eder. Bir başka deyişle, bir kişinin her türlü şaibe ve karanlık işlerden uzaklığını anlatır. Gerçekten bir kişi için en büyük fazilet, yaptığı işlerin hesabını şeffaf bir şekilde verebilmesidir. Şeffaflık aynı zamanda sorumluluk ve duyarlılığın bir sonucudur. Yaptığı işlerin hesabını her zaman her yerde açık alınlı verebilen kişilerden oluşan bir toplum, temiz toplum, ideal toplumdur. Şeffaf toplum, sorumlu toplum, demokratik ve gelişmiş bir toplumdur (Fındıklı, 1996: 103-104)

Kamu yönetiminin dıştan bakıldığında “gizemli bir dünya” olarak düşünülmesinin temelinde, söz konusu sistemde egemen olan gizlilik ve dışa kapalılık yatmaktadır. Gizlilik ve dışa kapalılık, yönetimin elindeki bilgi, belge ve diğer verilerin açıklanmamasını; yine yönetimin, dış etkilere kapalı olmasını, eylem ve işlemlerin dıştan görülmemesini ve bunların gerekçelerinin açıklanmamasını ifade etmektedir. Gizlilik, yönetim sistemlerinin hem idare hem de siyasi boyutlarına egemen olagelmıştır. Bu ise, yönetim-halk ilişkilerini bozmuş, yönetilenlerin yönetime karşı hoşnutsuzluğunu artırmıştır. Bu olumsuz gelişmeleri bertaraf etmek ve idari katılımı arttırmak amacıyla gizliliği azaltmak, mümkün olduğu oranda da yönetimi şeffaflaştırmak eğilimi önem kazanmıştır (Hız ve Yılmaz, 2004: 43-44).

Şeffaflık, idari sistemin kilit taşı olarak bugünlerde kamuoyunda güçlü bir destek bulmaktadır. Şeffaflık, sosyal yaşamın her alanında önemli ve etkili bir güçtür. ABD Yüksek Mahkemesi şeffaflığı, ABD Anayasasının, hukukla bağlı idare ilkesinin en önemli kurumu olarak kabul etmektedir. Nitekim ABD Yüksek Mahkemesi, şeffaflığın sosyal ve endüstriyel hastalıklara karşı bir çare olduğu konusunda görüş birliğine varmış ve kararlarında bu husustan yararlanmaktadır (Kaya, 2005: 28).

Şeffaflık, yönetimde güvenin, güvenliğin, güvenilirliğin sağlıklı olmanın, dürüstlüğü, hatta başarısını bir ifadesidir. Şeffaflık, diğer taraftan, yöneticilerin yaptıkları işlemler hakkında herkese hesaba vermeye, eleştirilere ve tartışmalara açık olması demektir. Yaygın kullanımıyla küreselleşme, artık dünyada kapalılığın bittiğinin ve şeffaflık devrinin başladığının bir ilanıdır. Şeffaflığın tersi olan gizlilik ise, yönetimde

vurdumduymazlığın, sorumluluktan kaçmanın, tıkanıklığın, darboğazın, korku ve kuskunun ifadesidir. Kısaca olayları bir oldubittiye getirmektir. Oysa demokrasi, bir hesap verme ve sorumluluk rejimidir. Bu nedenle, ancak demokrasilerde şeffaf yönetim olayı vardır. Demokratik olmayan yönetimler, kapalı ve karanlık rejimlerdir. Yönetimlerin niteliği şeffaf ve gizli olmasıyla değerlendirilmektedir (Fındıklı, 1996: 104).

3.BİLGİ EDİNME HAKKI VE TÜRKİYE’DE BİLGİ EDİNME HAKKININ KULLANIMI

Bireylere daha yakın bir yönetimi, halkın kontrolüne açıklığı ve şeffaflığı ile halkın devlete karşı olan güvenini daha yükseltilere çıkarmada ve devletin demokratik niteliğinin güçlendirilmesinde de önemli bir rol oynayan bilgi edinme hakkı, idareleri her an ulaşabilir kılan ve hesap verebilirlik seviyesini arttırıcı etkisi nedeni ile ülkeleri hukuk devleti ilkesine daha da sıkı sahiplenmesine yol açmaktadır (Balo, 2004: 14). Hukuk devleti olma idealleri ile gelişimine hız veren, çağdaş, çoğulcu ve demokratik ülkeler liginde yer almak isteyen Türkiye için bilgi edinme hakkının uygulanması ve kendini vatandaşların denetimine açması hayati önem taşımaktadır.

3.1.Bilgi Edinme Hakkının Kuramsal Çerçevesi

İnsan, öteden beri, doğayı, toplumu ve kendini tanımak, genel anlamda alındığında, “hakikati” anlamak istemiştir. Bu istek insanın doğal ve toplumsal olayları gözlemlemesine, bunların oluş nedenlerini araştırmasına ve bunlar hakkında varsayımlar geliştirmesine neden olmuştur. İnsanın içinde yaşadığı doğanın ve toplumun sınırlarını keşfetmek arzusunu yerine getirebilmesi için başvurduğu çeşitli yollar vardır. Bunların tümünün genel ismi bilgilenme sürecidir. Bireyin yönetim ile ilişkilerinde “hakikati” aramasında kabul edilen hak ise bilgi edinme hakkıdır (Bulut, 2005: 23).

Bilgi edinme hakkı, bu sınıflandırmada, Alman Anayasasında olduğu gibi, bizim Anayasamızda da düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü ile birlikte düzenlenmiştir. Sistematik olarak ta bilgi edinme hakkı, kişisel özgürlükler bölümünde garanti altına alınmıştır. Bu bakımdan klasik ayrıma göre, pasif statü hakkı yani kişinin devletçe asılamayacak ve dokunulamayacak kişinin özel alanını garanti altına alan haklar arasında yer almaktadır (Atalay, 1997: 20).

Birinci kuşak haklar, bireye tanınan güç ve yetki ile onu devlete ve diğer toplum bireyelerine karşı koruyan hak ve özgürlüklerdir. İkinci kuşak haklar, devletten bir hizmet, bir ayrıcalık sağlamayı hedefleyen devleti kişiye karşı bir yükümlülük altına sokan hak ve özgürlüklerdir (Özkan, 2004a: 44-46). Üçüncü kuşak hak ve özgürlükler ise dünyanın içinde bulunduğu koşulların yarattığı ve temel insan hakları listesine eklemek istediği yeni kavramlardan oluşmaktadır. Çevre hakkı, barış hakkı, kök hücreye, genetiğe ve genetik açılarından değişikliğe uğramış organizmalara ilişkin haklar, internet ve internet üzerinden yapılan iletişime ilişkin haklar çağdaş dünyanın bir insan hakkı olarak düzenlenmesini istediği yeni alanları oluşturmaktadır (TBB, 2004: 22-23). Üçüncü kuşak hakların en büyük özelliği, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, Üçüncü Dünya ülkelerinin baskısı ile gündeme gelen “dayanışma hakları”nın doğusuna yol açan sebeplerin basında yer alan bilim ve teknolojik ilerlemelerin ortaya çıkardığı sorunlar bulunmaktadır. Bunlar arasında, nükleer teknoloji, çevreyi tahrip eden sınırsız ve denetimsiz sınai büyümedir. Kısaca toplumsal ve uluslararası dengesizlik ve çatışmalar, üçüncü kuşak hakların hukuk öncesi temelini oluşturmaktadır (Kalabalık, 2004: 22).

Bu anlamda son yıllarda insan hakları konusundaki çalışmalarda, bilgi edinme hakkını insan haklarının “üçüncü kuşağı” saymak yönünde bir eğilim dikkat çekmektedir. Nitekim Fransa’da 17 Temmuz 1978 tarihinde yürürlüğe giren İdari Dokümanlara Erişim Özgürlüğü Kanunu ile ilgili olarak yapılan yorum ve değerlendirmelerde, bilgi edinme hakkı ve benzeri kavramların, ortaya çıkışından itibaren yirmi yıllık süre içinde çabucak şekillenerek yaygın hale geldiği, içeriklerinin oluştuğu belirttikten sonra, insan hakları kategorisinde “üçüncü kuşak insan hakları” olarak adlandırılan temel haklardan biri olarak yer aldığı ifade edilmektedir.

En yalın tanımı ile bilgi edinme hakkı, idarenin tek yanlı iradesi ile hukuk düzeninde yapacağı değişiklikler hakkında ilgili bireylerin, işlemin niteliği ve sonuçları hakkında bilgi alabilmesini sağlayan haktır (Yıldırım, 1998: 227). Bilgi edinme hakkının temeli, idareden bilgi alma anlamında idarenin elindeki bilgi ve belgelere ulaşma serbestisidir, bireylerin idareden meşru yollarla ve hukuken tanınmış bir “hak” kapsamında bilgi ve belge almalarını gerektirir (Özkan, 2004b: 9). Bilgi edinme hakkı, halkın, kamu ve diğer otoritelerce alınan kararlara, yasadıkları doğal ve ticari çevre hakkındaki bilgilere ulaşmasını temin eder ve temelinde; halkın, gizlilik için gerçek ve önemli bir sebep belirtilmedikçe her şeyi bilme hakkına sahip olması vardır (Şahin, 2003: 27)

Bilgi edinme hakkının kişilere verilmesi ve bu hakkın kullanılması yönetime de bu hakkın gereğini yerine getirerek bilgi, belge ve diğer verileri kişiye verme sorumluluğu yüklenmektedir. Bu durumda bilgi edinme kişi için bir hak olmakta, bilgi verilmesi ise yönetim için bir görev/ödev haline gelmektedir. Böylece bilgi edinme hakkının kişiye yönelik ve yönetime yönelik olmak üzere çift taraflı etkisi ortaya çıkmaktadır (Özkan, 2004b: 9).

Bilgi edinme hakkı, kavram olarak, hukuk tarihinde ilk kez 19. Yüzyılın sonlarında İsveç'te ortaya çıkmıştır. Bu ülkede, 1876'da yürürlüğe giren bir kanun ile bilgi edinme hakkı yurttaşlara tanınmıştır. İsveç'te ki ilk hayata geçişin diğer ülkelere ulaşması ise bir hayli zaman almıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde 1966 yılında çıkarılan Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası ve 1974-1976 tarihli Gün Işığında Yönetim Yasası bu alandaki ilk yasal düzenlemelerdir. Benzer şekilde İngiltere'de de bilgi edinme kavramı 1990'lı yılların başında önem kazanmaya başlamış ve 2000'de yasal düzenlemeye konu olmuştur (Bayraktar, 2004: 7-8).

Bilgi edinme hakkı kavramının kapsamı oldukça geniş olmakla beraber dört ana başlık halinde sınırlandırılabilir. Bunlar, Bilgi ve belgelere ulaşma serbestisi, Bireysel bilgilere ulaşma serbestisi, belgenin kopyasının verilmesini isteyebilme serbestisi ve bilgi ve açıklama isteyebilme serbestisidir (Cihaner, 2001: 33-37).

3.2. Türkiye'de Bilgi Edinme Hakkı

Türk Kamu Yönetiminde bürokratik kültür gizlilik esası çerçevesinde oluşmuştur. Kamu yönetimi uzun yıllar boyunca yapı ve işleyiş bakımından "gizlilik ve resmi sır" esasına göre örgütlenmiş, gizlilik ve resmi sır genel bir kural niteliği taşıırken, açıklık ise; istisna olarak kabul edilmiştir (İnaç ve Ünal, 2007: 51).

Türkiye'de bilgi edinme hakkı konusundaki düzenlemeler 2000'li yıllar ile mümkün olsa da çalışmalar daha önceki tarihlerde başlamıştır. 1990'ların sonunda dönemin iktidar partisi Anavatan Partisi, yolsuzlukların yoğun gündem olduğu bu dönemde, Susurluk kazası sonrası ortaya çıkan çarpık ilişkiler sonrasında yaşanan meşruiyet krizi sonrasında bu krizi aşmanın bir yolu olarak hesap verebilir ve şeffaf devlet ortak paydasında demokratikleşme hedeflerini öne çıkararak çalışmalara başlamıştır (Hasdemir, 2014: 116-117). Ancak devletin bürokratik kimliği, bu çalışmaların hedeflenenler ile uyumlu olmasını engellemiştir.

Ancak gizlilik anlayışı tek başına bürokratik kültürden kaynaklanmamaktadır. Gizlilik temelinde yapılan bürokratik kültür gizliliği sağlamaya yönelik pek çok yasal düzenlemeyle de desteklenmiş, gizliliğin ihlali müeyyidelere bağlanmıştır. Gerek eski Türk Ceza Kanunu'nda gerekse yeni Türk Ceza Kanunu'nda gizli bilgileri açıklama yasağı getiren hükümler bulunmaktadır (Eken, 2005: 97).

Ayrıca 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Hukuku Kanunu, 53 sayılı Devlet İstatistik Enstitüsü Yetki, Görev ve Kuruluş Kanunu, 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu ve 20491 sayılı Güvenlik Soruşturması Yönetmeliğinde de yönetimde gizlilik ilkesinin somutlaştığı maddeler bulunmaktadır (Toprak ve Atak, 1996: 112-114).

1982 Anayasası'nın en önemli özelliklerinden birisi de, yürütme organını güçlendirerek yargı denetimine yeni sınırlar getirmiş olmasıdır. Bundan dolayı yargının caydırıcı, denetleyici ve hukuka aykırılığı giderici etkisinde göreceli bir azalma olmuş, idarenin ise tek taraflı işlem yapma yetkisinde nispeten güçlenme meydana gelmiştir. Bu durumda, idareye tanınan bu yetki ve güç ile bireyin hak ve özgürlükleri arasında denge kuracak mekanizmalar oluşturulma yoluna gidilmiştir (Kaya, 2005: 205-206).

İdarenin eylem ve işlemlerine yönelik kişilerin bilgilendirilmesine yönelik bir uygulama olarak değerlendirilebilecek olan "dilekçe hakkı" hem anayasada yer almış, hem de 1984 yılında çıkartılan 3071 Sayılı Dilekçe hakkının Kullanılmasına Dair Kanun ile de düzenlenmiştir. Yasaya göre idari makamlara, yurttaşların dilekçelerine otuz gün içinde cevap verme yükümlülüğü getirilmiştir. 1984 tarihli yasa ve 2004 yılında yürürlüğe giren Bilgi Edinme Yasası, Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Programda yer alan insan hakları alanında yasal ve idari düzenlemelerin yapılması ve uygulamaların iyileştirilmesi taahhütleri doğrultusunda üzerinde durulan yasal düzenlemeler olmuştur (Uzun, 2005: 249).

Türkiye'de bilgi edinme hakkının anayasal düzeyde tanınması ve korunması için Basın Konseyi tarafından da 1990 yılında bir girişim başlatılmıştır. Basın Konseyi, Anayasaya bir madde eklenerek bilgi edinme hakkının tanınması konusunda taslak hazırlamıştır. Anayasanın 25 inci maddesine bir fıkra eklenerek "Herkes gerçekleri öğrenme ve bilgi edinme hakkına sahiptir. Devlet, bu hakların gerçekleşmesini sağlayacak tedbirler alır." Basın Konseyinin bu önerisi ve girişiminde bir sonuç alınamamıştır (Ekşi, 2004: 4).

13 Mayıs 2010 tarih ve 27580 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 5982 Sayılı ve 7.5.2010 tarihli “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” un 8. maddesi ile Anayasanın 74. maddesi yeniden düzenlenmiş ve madde kenar başlığı yeniden düzenlenerek Dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı” şeklinde değiştirilmiştir (https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2017.pdf). Böylece bilgi edinme hakkı anayasal bir koruma altına alınmıştır.

4. 4982 SAYILI BİLGİ EDİNME HAKKI KANUNU ÇERÇEVESİNDE BİLGİ EDİNME HAKKI

4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu otuz üç madde ve beş bölümden oluşmaktadır (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4982.pdf>). Birinci bölüm “Amaç, Kapsam ve Tanımlar” başlıkları ile ilk üç maddeyi kapsamaktadır. Amaç kısmında Kanunun, demokratik, şeffaf, eşitliği benimseyen ve tüm bu ilkelere uygun olarak vatandaşın kamu ile ilgili kararlar hakkında bilgilendirilmesini gerekli kılan düzenlemeleri içerdiğine dikkat çekilmektedir.

İkinci bölüm, “Bilgi Edinme Hakkı ve Bilgi Verme Yükümlülüğünü” içeren 4. ve 5. maddeleri içermektedir. Bu maddelere göre, herkesin bilgi edinme hakkı vardır. Söz konusu hak Türkiye’de bulunan yabancıların kendileri ile ilgili konularda bilgi talebinde bulunabilmelerini de güvence altına almaktadır. Bilgi edinme başvurularını yanıtlamakla yükümlü olan kurum ve kuruluşlar bu süreci etkin, hızlı ve doğru bir şekilde gerçekleştirmekle sorumludurlar.

Üçüncü bölüm ise “Bilgi Edinme Başvurusunu” ve “Başvurunun Usulünü” düzenleyen 6. ve 14. maddeleri kapsamaktadır. İlgili maddeler başvuruların isim, soy isim, imza, ikamet vb. türde bilgiler ile bir dilekçe aracılığıyla elektronik ya da basılı ortamlarda yapılabileceğini, kamu kurum ve kuruluşları tarafından yayımlanan bilgilerin başvuru konusu olamayacağını, talep edilen belgelerin başvuru sahiplerine onaylı birer kopyasının ulaştırılabileceğini ve yapılan her tür itirazın Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu tarafından değerlendirilmesini içermektedir.

“Bilgi Edinme Hakkının Sınırları”nı belirten dördüncü bölüm 15 ile 28. Maddeleri içermektedir. Bu maddelere göre, ülke çıkarlarına zarar verecek bilgilerin açıklanması söz konusu değildir. Bunun yanı sıra özel hayat ve haberleşme gizliliğini ihlal eden ve ticari sır olarak gruplandırılan bilgi ve belgelere erişim, yasa kapsamına alınmamıştır.

Beşinci bölüm ise “Çeşitli ve Son Hükümler” in yer aldığı 29 ile 33. Maddeleri kapsamaktadır. Buna göre, kanunun uygulanmasından sorumlu memurlar ve diğer kamu görevlileri oluşabilecek her türlü ihmal, kusur ve kasta karşı sorumludurlar. Kuralları ihlal etmeleri karşılığında disiplin cezasına uğrayacakları kanunun yine bu bölümü kapsamında ele alınmaktadır. Kanunda ayrıca kurum ve kuruluşların geride bırakılan yıla yönelik bilgi edinme istek ve uygulamalarını rapor etmekle yükümlü olduklarının da altı çizilmektedir.

4.1.Kanunun Amacı ve Kapsamı

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nun amacı, kanunun 1 inci maddesinde; “Bu Kanun’un amacı; demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin esas ve usulleri düzenlemektir.” şeklinde açıklanmaktadır (Demir, 2004: 3)

Kanun koyucu burada, bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin esas ve usulleri düzenlemeyi amaç edindiğini belirtirken, aynı zamanda, bilgi edinme hakkı vasıtasıyla ne tür bir kamu yönetimi oluşturmayı amaçladığını da “demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık...” ifadeleriyle belirtmiştir. Kanun koyucunun esas ve usulleri düzenlemekteki amacı yanı sıra, özellikle bu şekilde bir kamu yönetimini hedef göstermiş olması, hem demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün gereklerinden olan bilgi edinme hakkı bakımından, hem de kamu yönetiminin geleceği bakımından önem taşımaktadır (Azer, 2010: 140).

Bu açıdan bilgi edinme hakkı, bilginin meşru olmayan amaçlarla kullanılmasını ve keyfiliğini önlemek, ayrıca demokratik yollarla “hesap sorabilmeyi” sağlamak için, demokratik yönetimlerin vazgeçilmez unsuru haline gelmiştir. Bu anlamda bilgi edinme hakkı, demokrasinin bir parçası ve gereği olarak değerlendirilmektedir. Aynı şekilde daha önceki bölümlerde de bahsedilen bilgi edinme hakkı, şeffaflığın en temel araçlarından biridir.

Öte yandan bir hakkın kullanımında eşitlik ve tarafsızlık ilkesi demokrasinin ve insan haklarının bir gereğidir. Kanun da bu gereklilikten hareketle amacını, bilgi edinme hakkının kullanımında eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerini egemen kılma olarak belirlemiştir (Eken, 2005: 103-104)

Bütün kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, bilgi edinme hakkı kapsamında başvurulacak kurumlardır. BEHK kapsamındaki kuruluşlar ayrıntılı olarak Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik'te ifade edilmektedir. Bu örgütler; Merkezi idare kapsamındaki kamu idareleri ile bunların bağlı, ilgili veya ilişkili kuruluşları, Köyler hariç olmak üzere yerel yönetimler ve bunların bağlı ve ilgili kuruluşları ile birlik veya şirketleri, Sosyal güvenlik kurumları, Üniversiteler, Kamu iktisadi teşebbüsleri, Döner sermayeli kuruluşlar, İMKB ve TC Merkez Bankası da dahil kamu tüzel kişiliğini haiz olarak kurul, üst kurul, kurum, enstitü, teşebbüs, teşekkül, fon ve sair adlarla kurulmuş olan tüm kamu kurum ve kuruluşları, Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarıdır¹.

BEHK kapsamını belirleyen bu hükümden yola çıkarak, kamu gücü kullanan, idari işlemler tesis edebilen ve bir kamu hizmetinin asli sahibi ve sorumlusu olarak üstün ve ayrıcalıklı yetkiler verilen hiçbir kamu kurum ve kuruluşunun, BEHK kapsamı dışında tutulamayacağı ifade edilebilir (Akşener ve Çakmakçı, 2004: 54).

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu idarelere teknolojiyi kullanarak web sitesi kurmak suretiyle bilgiyi yayınlama görevi yüklemektedir. Bu yüzden, gerek yetişmiş personel gerekse teknik donanım bakımından maddi imkânların sınırlı olması nedeni ile köyleri kapsam dışında bırakmıştır (Kaya, 2005: 222).

Kanun, kapsamının çerçevesini çizirken haktan yaralanacak kişiler konusunda da bir belirleme yapmıştır. Aslında kanunda geçen herkes kelimesi bilgi edinme hakkının kullanımında yerli ve yabancı gerçek ve tüzel kişilerin hiçbir ayrıma tabi tutulmadan faydalanması şeklinde bir anlam çıkarsa da yabancı gerçek ve tüzel kişiler için koşul ortaya konulmuştur. Buna göre yabancı gerçek kişilerin bilgi edinme hakkından yararlanabilmeleri için Türkiye'de ikamet etmeleri, yabancı tüzel kişilerin ise Türkiye'de faaliyette bulunması gerektiği ayrıca isteyecekleri bilginin yabancı gerçek kişilerin kendileriyle, yabancı tüzel kişilerin ise faaliyet alanlarıyla ilgili olması gerekliliği belirtilmiştir².

4.2.Kanunun Sınırlılıkları

Bilgi edinme hakkı ve kullanımı da diğer temel hak ve özgürlükler gibi sınırsız değil, Yönetimin sahip olduğu bilgilerin bazı durumlarda şeffaflığın dışında yer alması doğal bir zorunluluk kabul edilmektedir. Çünkü gizlilik sadece yönetimi koruyan bir olgu değil aynı zaman da vatandaşı da koruyucu işlev görmektedir. Dolayısıyla belli bir takım istisnalar belirlenmiştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz³:

- ✓ Yargı denetimine kapalı işlemler sınırı,
- ✓ Devlet sırrı sınırı,
- ✓ Ülkenin ekonomik çıkarı sınırı,
- ✓ İstihbarat birimlerinin faaliyetlerine ilişkin sınır,
- ✓ İdari soruşturmalara ilişkin sınırlar,
- ✓ Adli soruşturma ve kovuşturmalara ilişkin sınırlar,
- ✓ Özel yaşamın gizliliğine ilişkin sınırlar,
- ✓ Haberleşmenin gizliliğine ilişkin sınırlar,
- ✓ Ticari sırlara ilişkin sınırlar,
- ✓ Fikir ve sanat eserlerine ilişkin sınırlar,
- ✓ Kurum içi düzenlemelere ilişkin sınırlar,
- ✓ Kurum içi görüş, bilgi notu ve tavsiyelere ilişkin sınırlar,
- ✓ Tavsiye ve mütalaa talepleri.

Bilgi edinme hakkının sınırlandırılması ile devlet yararı, yönetim yararı, haberleşme yararı ve iktisadi/ticari/sınai yararlar şeklinde dört temel yararın ve buna sahip olan dört menfaat kümesinin korunduğu görülmektedir (Akıllıoğlu, 1990: 810). Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 15-27. Maddelerinde ayrıntılı olarak belirlenen bu sınırlamalar, yorumlanması ve uygulanması zor durumlar ortaya çıkarmaktadır.

¹ Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik Madde 2.

² 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Madde 4 ve Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik Madde 5.

³ 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Madde 15-27.

Çünkü sınırlama olarak kabul edilen bazı kavramlar soyut, yoruma açık ve kanunda tanımlanması yapılmayan kavramlardır (Hız ve Yılmaz, 2004: 102). Bu yüzden bu kavramlar sınırlamayı yapacak otoritenin insafına ve isteğine bırakılarak yorumlanma tehlikesi her zaman mevcuttur.

Örneğin, Devlet sırrı sınırlaması kanununun 16 ncı maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddede devlet sırrının tanımının yapıldığı görülmektedir. Bu tanıma göre devlet sırrı, açıklanması hâlinde Devletin emniyetine, dış ilişkilerine, millî savunmasına ve millî güvenliğine açıkça zarar verecek özellikte ve niteliği itibarıyla devlet sırrı olan gizlilik dereceli bilgi veya belgelerdir.

Kanun maddesinden de anlaşılacağı üzere, bir bilgi veya belgenin devlet sırrı olarak değerlendirilebilmesi için birden çok koşulun gerçekleşmesi gerektiği dikkati çekmektedir. Bu koşullardan ilki, devletin emniyetine, dış ilişkilerine, millî savunmasına ve millî güvenliğine açıkça zarar verecek nitelikte bilgi veya belgenin söz konusu olmasıdır. Devlet sırrının tanımının yapılmayıp koşullarının sıralanması ve bu koşulların da soyut içeriklerinin olması devlet sırrı kavramının tarif edilmesini muğlaklaştırmaktadır. Bu yüzden devlet sırrı nedeni ile bilgi edinme hakkı kullanımı adil olmayan bir şekilde sınırlandırılabilecektir. Devlet sırrının hukuki tanımının yapılması veya sayma yoluyla hangi bilgi ve belgelerin devlet sırrı kapsamında olduğu sayma yolu ile belirlenmesi yönetimde gizliliği savunan otoriterlerin gücünü de azaltmış olacaktır (Özkan, 2004a: 86-87).

4.3.Kanunun Uygulanması

Bilgi edinme hakkının kullanımı bazı usul ve esaslara bağlıdır. Bu usul ve esasların belirlenmesi, hakkın etkili, hızlı ve doğru biçimde kullanılmasını sağlar. Bu da hakkın kullanımı konusunda hem idarenin hem de kişilerin işlerini kolaylaştırır. Kişilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının izleyeceği yollar ve uyması gereken ilkeler kanun ve yönetmeliğin üçüncü bölümünde “bilgi edinme başvurusu” başlığı altında açıklanmaktadır. Hakkın kullanımına ilişkin usul ve esaslar, kamu görevlilerinin ya da başvuru sahibinin kişisel değerlendirme ve hükümlerine bırakılmaz (Kaya, 2005: 232; Eken, 2005: 139).

Aynı şekilde kurum ve kuruluşlar da, kanunda belirtilen sınırlar çerçevesinde her türlü bilgi veya belgeyi, kanunun öngördüğü esas ve usullere göre başvuru yapanların yararına sunmak ve bilgi edinme başvurularını hızlı, verimli ve doğru sonuçlandırmak üzere gerekli koşulları hazırlamakla yükümlüdürler⁴. Bu kapsamda yönetmelik ile kurum ve kuruluşlara bilgi edinme uygulamalarının sebep olduğu iş yükünü hafifletmek ve başvurulara daha hızlı yanıt verebilmek için teknolojinin sunduğu olanaklardan yararlanarak kurumsal internet sayfaları ve bunlar üzerinden sağladıkları bağlantılarla bilgi edinme hakkı kapsamındaki işlemlerini gerçekleştirme sorumluluğu getirilmiştir⁵.

Kanun ve yönetmelik bilgi edinme talebinde bulunmak isteyenler için birtakım usuller öngörmüştür. Buna göre, başvuru sahibinin adı ve soyadı, imzası, oturma yeri veya iş adresini içeren bir dilekçe, bilgi veya belgenin bulunduğu kurum veya kuruluştan bilgi edinme talebinde bulunabilmek için yeterlidir. Tüzel kişiler ise, tüzel kişi unvanı ve adresi ile yetkili kişinin imzası ve yetki belgesini içeren bir dilekçe ile başvuru yapabilmektedirler⁶.

Bilgi edinme hakkının kullanılmasında en önemli konu, istenen bilgi ve/veya belgeye erişim süresidir. Bilgi edinme hakkını düzenleyen 4982 sayılı yasaya göre, bilgi veya belgeye erişim süresi on beş (15) işgünüdür. Gerekli durumlarda bu süre otuz (30) işgünü olabilecektir, bu durum, yazılı olarak gerekçesi ile birlikte ilgiliye, on beş iş günlük sürenin bitiminden önce bildirilecektir.

Sürenin uzamasını gerektiren durumlar Yasa ve Yönetmelikte; “istenen bilgi veya belgenin, başvuru kurum ve kuruluş içindeki başka bir birimden sağlanması”, “başvuru ile ilgili olarak bir başka kurum ve kuruluşun görüşünün alınmasının gerekmesi” veya “başvuru içeriğinin birden fazla kurum ve kuruluşu ilgilendirmesi durumları” şeklinde belirlenmiştir⁷.

Bilgi edinme başvurularıyla ilgili yanıtlar, kurum ve kuruluşlarca, yazılı olarak veya elektronik ortamda başvuru sahibine bildirilmektedir. Yanıtın olumsuz olması, yani başvurunun reddedilmesi durumunda, verilecek yanıtta, kararın gerekçesi ve karara karşı başvuru yolları belirtilmektedir⁸.

⁴ 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Madde 5.

⁵ Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik Madde 5.

⁶ 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Madde 5., Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik Madde 9 ve 10.

⁷ 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Madde 11. ve Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik Madde 20.

⁸ 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Madde 12.

Bilgi edinme hakkından yararlanılması sürecinde, erişimin maliyeti de, önemli konulardan birini oluşturmaktadır. Yönetmelikte, başvuruda bulunacak özel ve tüzel kişilerden istenecek ücretin, verilen hizmet ve maliyet unsurları ile orantılı olması ve başvuruyu engelleyici nitelikte olmaması gerektiği belirtilmektedir. Bununla birlikte, özellikle, sağlanan bilgi ve belgelerin hacminin büyümesi ile birlikte maliyet unsuru karşılanamaz, hakkın kullanımını engeller hale gelebilmektedir. Kurum ve kuruluşlar, belirleyecekleri ücretlerde, erişimin gerektirdiği maliyetlerle “orantılı olma” ilkesinin yanı sıra “her yıl bütçe kanununda belirlenen ilkeleri” de gözetmek durumundadır. Söz konusu ilkeler çerçevesinde olmakla birlikte, ücretlerin belirlenmesinin kurum ve kuruluşlara bırakılması da bazı sorunlara neden olabilmektedir. Bu konuda yapılması gereken, ücretler konusunda yapılabildiği ölçüde standartlaştırmaya gidilmesidir. belli standartların oluşturulması ve ücretlendirmenin bu biçimde yapılması üzerinde durulmakta ve çalışmalar sürmektedir. Ayrıca, bu aşamada da tüm kurum ve kuruluşlar açısından geçerli olan bir uygulama söz konusudur. Yönetmelik, bilgi istemine konu olan ve “erişimine olanak sağlanan” bilgi ve belgelerin ilk on (10) sayfası, postalama giderleri de dahil olmak üzere, ücretten muaf olduğunu belirtmektedir⁹.

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nda yayımlanmış ve kamuya açıklanmış bilgi ve belgeler de bilgi edinme başvuruları dışında tutulmuştur. Bu durum kanunun 8. maddesinde “Kurum ve kuruluşlar tarafından yayımlanmış yayın, broşür, ilan vb. yollarla kamuya açıklanmış bilgi ve belgeler, bilgi edinme başvurularına konu olamaz” şeklinde ifade edilmiştir. Ancak aynı madde hükmü gereğince yayımlanmış ve kamuya açıklanmış bilgi veya belgelerin ne şekilde, ne zaman ve nerede yayımlandığı veya açıklandığı başvuru sahibine bildirilecektir (Anameriç, 2004: 174).

Başvurusu reddedilen başvuru sahibi bilgi veya belge talebinde bulunduğu yönetsel örgüte itiraz başvurusunda bulunamaz¹⁰ Başvuru sahibinin bu durumda, Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu’na itiraz yolu ve yargı yolu olmak üzere başvurabileceği iki yol bulunmaktadır. Öncelikle Bilgi Edinme Değerlendirme Kurumunu kısaca incelemek gerekmektedir.

Bilgi edinme hakkının etkin ve verimli bir biçimde kullanılabilmesi için bir denetim sisteminin varlığı şarttır. Türkiye’de bilgi edinme talebi reddedilen ilgililerin itirazlarını incelemek üzere Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu oluşturulmuştur. Kurul, birer üyesi Yargıtay ve Danıştay genel kurullarının kendi kurumları içinden önerecekleri ikişer aday, birer üyesi ceza hukuku, idare hukuku ve anayasa hukuku alanlarında profesör veya doçent unvanına sahip kişiler, bir üyesi Türkiye Barolar Birliği’nin baro başkanı seçilme yeterliliğine sahip kişiler içinden göstereceği iki aday, iki üyesi en az genel müdür düzeyinde görev yapmakta olanlar ve bir üyesi de Adalet Bakanı’nın önerisi üzerine bu bakanlıkta idari görevlerde çalışan hâkimler arasından Bakanlar Kurulunca seçilecek dokuz üyeden oluşmaktadır. Kurul üyelerinin görev süreleri dört yıldır. Görev süresi sona erenler tekrar seçilebilirler. Görev süresi dolmadan görevinden ayrılan üyenin yerine aynı usule göre seçilen üye yerine seçildiği üyenin görev süresini tamamlar. Yeni seçilen Kurul göreve başlayana kadar önceki Kurul görevine devam eder¹¹.

Kurul bilgi edinme hakkının kullanımında bireylerle yönetim arasında meydana gelen uyuşmazlıkların çözüm yeridir. İdareler için bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin kararlar vermektedir. Bilgi edinme hakkının kullanımına ilişkin hususları düzenlemeye de yetkilidir. Özerk bir üst kurul statüsünde olup sekreteryası Başbakanlık Halkla İlişkiler birimine bağlı olarak görev yapmaktadır. 2005 yılında çıkarılan 5432 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile Kurul, bilgi edinme istemi kısmen veya tamamen reddedilmiş tüm başvurularda devreye girebilecek bir üst itiraz mercii halini almıştır. Kurulun yetki alanı bilgi edinme hakkı kapsamındaki tüm itirazlara bakacak şekilde genişletilmiştir (Hasdemir, 2014: 128-140).

Bu kapsamda, bilgi edinme başvurusuna yönetimin açık ya da zımni olarak red cevabı vermesi üzerine itiraz makamı BEDK’dır, başvuru sahibi isterse BEDK’ya on beş gün içinde itiraz yoluna başvurabilir. BEDK’ya itiraz süresi, başvurunun açık reddinde; reddin başvuru sahibine ulaştığı tarihte, zımni redde ise; başvuru tarihinden itibaren altmış günün sona ermesiyle başlar. BEDK’nın kendisine yapılan itiraz hakkındaki kararını otuz iş günü içinde vermesi gereklidir¹².

Başvuru sahibinin BEDK’ya itiraz yoluna başvurması, idari yargıya başvurma süresini durdurur. Durmuş olan idari yargıya başvurma süresi, BEDK’nın itiraz hakkında kararını vermesiyle kaldığı yerden işlemeye

⁹ Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik Geçici Madde 6.

¹⁰ BEDK İlke Kararı, Karar Tarihi: 06.04.2005, Sayı: 2005/2.

¹¹ 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Madde 14.

¹² 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Madde 24.

devam eder. BEDK itiraz başvurusu üzerine bir karar verecektir. Karar eğer başvuru sahibinin lehine ise BEDK kararını yönetsel örgüte gönderecektir¹³.

BEDK kararlarının yönetimi bağlayıcı nitelikte olduğuna ilişkin BEHK’da bir hüküm bulunmamaktadır. Doktrinde ise BEDK’ya itirazın idari yargıya başvuru süresini durduracağı hükmünden hareketle, BEDK kararlarının bağlayıcı olmadığı, tavsiye niteliğinde olduğu kanaatinde olanlar olduğu gibi, Ancak, BEHK ve Yönetmelik hükümlerinin uygulanmasının kamu görevlileri açısından ceza hükümlerine bağlandığı görüldüğünden kararlarının bağlayıcı olduğunu ileri sürenler de mevcuttur.

Bilgi edinme başvurusu reddedilen kişi, yargı yoluna ya doğrudan ya da dolaylı olarak başvurabilir. Kişi, başvurusunun reddedilmesinden sonra, eğer önce BEDK’ya itiraz etmişse, bunun sonucunu bekleyecektir. BEDK kararı lehine değilse, bu durumda idari yargıda dava açabilir. Başvuru sahibi eğer doğrudan idari yargıda dava açmak istiyorsa, başvurusunun reddinden sonra dava açma süresi içinde dava açabilir. BEDK, bir yönetsel örgüttür. Bu nedenle BEDK’nın verdiği kararlar idari işlem niteliğindedir. Kural olarak, her idari işlemde olduğu gibi BEDK kararları için de idari yargıya başvurmak mümkündür (Eken, 2005: 167).

Bilgi edinme başvurusu reddedilen kişi, yargı yoluna ya doğrudan ya da dolaylı olarak başvurabilir. Kişi, başvurusunun reddedilmesinden sonra, eğer önce BEDK’ya itiraz etmiş ise, bunun sonucunu bekleyecektir. BEDK kararı lehine değilse, idari yargıda dava açabilir. Başvuru sahibi eğer doğrudan idari yargıda dava açmak istiyorsa, başvurusunun reddinden sonra dava açma süresi içinde dava açabilir.

5.TÜRKİYE’DE BİLGİ EDİNME HAKKININ KULLANIMI

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu gereğince yönetsel örgütler, bir önceki yıla ait olmak üzere; kendilerine yapılan bilgi edinme başvurularının sayısını, olumlu cevaplanarak bilgi veya belgelere erişim sağlanan başvuru sayısını, reddedilen başvuru sayısı ve bunların dağılımını gösterir istatistik bilgileri, gizli ya da sır niteliğindeki bilgiler çıkarılarak ya da bu nitelikteki bilgiler ayrılarak bilgi veya belgelere erişim sağlanan başvuru sayısını, başvurunun reddedilmesi üzerine itiraz edilen başvuru sayısı ile bunların sonuçlarını gösterir bir rapor hazırlayarak, bu raporları her yıl şubat ayının sonuna kadar BEDK’ya gönderirler. Bağlı, ilgili ve ilişkili kamu kurum ve kuruluşları raporlarını bağlı, ilgili ya da ilişkili oldukları bakanlık vasıtasıyla iletirler. BEDK, hazırlayacağı genel raporu, söz konusu yönetsel örgütlerin raporları ile birlikte her yıl nisan ayının sonuna kadar TBMM’ye gönderir. Bu raporlar takip eden iki ay içinde TBMM Başkanlığınca kamuoyuna açıklanır¹⁴.

Türkiye’de Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nun uygulanmasına yönelik mevcut durumu ortaya koymak ve vatandaşlar bilgi edinme hakkı konusuna ne kadar ilgili sorusuna cevap bulmak amacıyla 2004- 2016 yılları arasında yayımlanan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Kurul Yayınları’ndan Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu Raporlarında yer alan veriler temel alınarak araştırma yapılmıştır. Araştırma bulguları Türkiye’de Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nun yürürlüğe girdiği 2004 yılından son verilerin yayımlandığı 2016’ya kadar gerçekleştirilen bilgi edinme uygulamalarını kapsamaktadır. (Tablo 1.)

Bu bölümde yıllar itibariyle kamu kurum ve kuruluşlarına göre toplam bilgi edinme başvurusu sayısı, olumlu yanıtlanan başvuru sayısı, kısmen olumlu yanıtlanan başvuru sayısı, reddedilen başvuru sayıları ve BEDK’ya yapılan itiraz ile idari yargıya başvuru değerlendirilmiştir.

TABLO 1. TÜRKİYE’DE BİLGİ EDİNME HAKKI KULLANIMI

Yıllar	Toplam Başvuru Sayısı	(%)	Olumlu Cevaplanan	(%)	Kısmen Olumlu Cevaplanan	(%)	Reddedilen Başvurular	(%)	BEDK’ya İtiraz	(%)	İdari Yargıya Başvuru	(%)
2004	390.768	-	341.929	-	14.363	-	20.482	-	-	-	-	-
2005	626.789	60,40%	542.364	58,62%	21.712	51,17%	54.234	164,79%	-	-	311	-
2006	869.615	38,74%	746.999	37,73%	38.092	75,44%	69.199	27,59%	1.164	-	539	73,31%
2007	939.920	8,08%	751.089	0,55%	108.530	184,92%	70.378	1,70%	1.119	-3,87%	554	2,78%
2008	1.099.133	16,94%	947.428	26,14%	51.730	-52,34%	81.466	15,75%	1.305	16,62%	424	-23,47%
2009	1.091.589	-0,69%	947.637	0,02%	53.300	3,03%	84.723	4,00%	1.229	-5,82%	745	75,71%
2010	1.353.620	24,00%	1.098.870	15,96%	75.925	42,45%	89.749	5,93%	1.731	40,85%	716	-3,89%
2011	1.423.636	5,17%	1.244.995	13,30%	86.507	13,94%	87.500	-2,51%	1.569	-9,36%	720	0,56%
2012	2.092.463	46,98%	1.924.603	54,59%	79.014	-8,66%	82.814	-5,36%	1.860	18,55%	840	16,67%
2013	2.784.444	33,07%	3.118.864	62,05%	101.814	28,86%	94.298	13,87%	2.047	10,05%	603	-28,21%
2014	3.298.465	18,46%	3.118.864	0,00%	71.964	-29,32%	99.166	5,16%	2.690	31,41%	742	23,05%
2015	1.190.325	-63,91%	1.019.466	-67,31%	81.994	13,94%	84.115	-15,18%	2.109	-21,60%	622	-16,17%
2016	1.552.721	30,45%	1.308.105	28,31%	111930	36,51%	125.761	49,51%	1.727	-18,11%	778	25,08%
TOPLAM	16.826.316		15.479.921		822.708		899.970		17.386		6.744	

Kaynak: https://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/degerlendirme_kurulu_raporlari.htm

¹³ 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Madde 26.

¹⁴ 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Madde 30.

Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun uygulamaya başladığı 2004 yılında 390.768 olan başvuru sayısının 2016 yılında 1.552.721'e ulaştığı görülmektedir (bkz. Tablo 1). 2004 ve 2016 yıllarını kapsayan süreçte bilgi edinme başvurularının yaklaşık 17 milyona yaklaştığı Tablo 1'de dikkat çeken bir başka sonuçtur. Halkın bilgi edinme talebinde meydana gelen bu artış, bilgi edinme özgürlüğüne ilişkin bilincin her geçen yıl arttığını hissettirmektedir.

Tablo 1'e göre başvuru sayıları her yıl bir önceki yıla oranla %5-%47 artış gösterirken, sadece iki yılda azalma görülmüştür. 2009 yılında 2008'e göre yaklaşık %0,7'lik bir azalma yaşanırken 2015 yılında keskin bir düşüş göze çarpmaktadır. Bilgi edinme başvurularında yaklaşık %64'lük bir azalış meydana gelmiştir. Bir önceki yıla göre en çok artış ise 2005 (%60.4) ve 2012 yıllarında gerçekleşmiştir (%47) (bkz. Tablo 1). Rakamsal değişiklikler bir önceki yıla göre değerlendirildiğinden dolayı her kategoride 2005 yılının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu durumun ise kanunun uygulamaya konulduğu 2004 yılına ilişkin sayısal değerlerin sonraki yıllara oranla oldukça düşük olmasından kaynaklanmaktadır.

Ancak bilgi edinme hakkı kapsamında yapılan başvurularda gözlemlenen sayısal artış iki yönlü değerlendirilebilir. İlk olarak vatandaş, sahip olduğu anayasal hakkının bilincinde demokratik bir davranış biçimi geliştirerek artık kamusal konularda aktif bir politika izlediğini veya izlemek istediğini ve yönetime katılım sürecinin bir parçası olarak gördüğü bilgi edinme hakkını kullanma isteğindeki artışı olumlu değerlendirebileceğimiz yön olarak belirtebiliriz. Diğer açıdan ise yönetsel örgütler gizliliği bir bürokratik güç kaynağı olarak görme alışkanlıklarını devam ettirerek kamuya açması gereken bilgileri sakladığı, bu sayede vatandaşların her sene daha fazla bilgi edinme başvurusunda bulunduğu şeklinde olumsuz bir bakış açısıyla yorumlanabilir. Kısaca Türk kamu yönetiminde gizlilik arttıkça buna paralel olarak bilgi edinme hakkı talebi de arttığı anlamına gelmektedir.

Bilgi edinme başvurularındaki artış veya kümülatif toplamından anlamlı bir çıkarım yapabilmek başvuru sayısının ülke nüfusuna olan oranı da belirleyici olmaktadır. 80 milyonu geçen ve kamusal örgütler ile hayatın her alanında iletişimde olan vatandaşların sayısına baktığımızda başvuru sayılarının gelişmiş ülkeler ile kıyasen yetersiz olduğu açıktır. Ancak istatistiklerde başvuran kişi sayısı değil de başvuru sayısı dikkate alındığından bilgi edinme başvurusu yapan vatandaş sayısının daha düşük olduğu da gerçektir. Çünkü aynı kişi birden fazla başvuru yaptığında başvuru toplamı içinde gösterilmektedir.

2004 yılında olumlu yanıtlanan başvuru sayısı (341.929) toplam başvuru sayısının yaklaşık %88'ini (390.768), 2016 yılında ise %84'ünü oluşturmaktadır (olumlu yanıtlanan 1.308.105, toplam başvuru 1.552.721). Genel sonuçlar değerlendirildiğinde 2004 yılından 2016'ya kadar toplamda 15.479.921 başvurunun olumlu yanıtlandığı dikkat çekmektedir (bkz. Tablo 1). Görüldüğü üzere olumlu başvuru sayısı toplam başvuru içinde yüksek oranlarda yer almakla beraber verilen bilgi ve belgelerin talepte bulunan vatandaşları tatmin edip etmediğini herhangi bir geri dönüş mekanizması olmadığı için belirlenmemektedir. Yani vatandaşın istediği bilgi ve belge ile alakası olmayan bilgi ve belgelerin vatandaşa verilmesi olumlu yanıtlanan başvuru sayısının yüzdelerini arttırmış olacaktır.

Tablo 1'e göre, "kısmen olumlu" yanıtlanan başvuru sayılarının, kanunun uygulandığı ilk yıllardan itibaren artış gösterdiği göze çarpmaktadır. Bu durum, ilgili yıllarda kurumların kanunun öngördüğü bilgi verme yükümlüğü ve verilen bilgilerin sonucu olarak sorumluluk korkusu arasındaki çatışmanın şüphesizliği ile bazı bilgileri ayıklayarak verdiği gözlemlenmektedir. Kurumlar kendilerine gelen bilgi taleplerinin bazılarını olumlu yanıt verdiğini, bazılarını ise reddettiğini göstermektedir. Bir önceki yıla oranla en yüksek artışın yaşandığı 2007 yılında "kısmen olumlu" yanıtlanan başvuru sayısı %185 oranında artmıştır. 2008 yılı ise "kısmen olumlu-kısmen olumsuz" yanıtlanan başvuru sayılarında bir önceki yıla oranla en çok azalmanın görüldüğü yıldır (%52). Genel toplam değerlendirildiğinde 2004-2016 yılları arasında 822.708 başvuruya kısmen olumlu yanıt verildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durum kurumların gizlilik kültüründen şeffaf yönetime geçiş sürecinin tortularının ve çekincelerinin belli bir süre daha süreceğinin bir göstergesidir.

Tablo 1'e göre 2004-2016 yılları arasında "reddedilen" başvuru sayısının yıllara bağlı olarak %4-%165 oran aralığında dalgalandığı, buna karşılık 2011, 2012 ve 2015 yıllarında azaldığı görülmektedir. Reddedilen bilgi edinme başvurularının 2004 yılında 20.482 iken 2005 yılında %165 oranında bir artışla 54.234'e yükselmesi dikkat çekicidir. Bunun sebebi biraz önce bahsettiğimiz yönetsel kültürün gizlilikten şeffaflığa geçiş sürecindeki dönüşümünün sonuçlarından ve beklentilerinden kaynaklanmaktadır. Genel toplam incelendiğinde, 2004 yılından 2016'ya kadar toplamda 899.970 bilgi edinme başvurusunun reddedildiği görülmektedir.

Başvurusu reddedilenlerin davranış reflekslerine bakıldığında, vatandaşların reddedilen başvuru sonrası 2006 yılından itibaren bilgi edinme hakkı konusunda üst kurul kabul edilen otorite olarak Bilgi Edinme

Değerlendirme Kurumuna başvurmaya başlamıştır. Reddedilen başvurulara göre değerlendirdiğimizde örneğin 2006 yılında sadece %2'ye yakını BEDK'ya itiraz olarak gitmiştir. Bu kategoride BEDK'ya itiraz olarak gelen başvurularda en yüksek yıl %2,71 ile 2014 yılıdır.

Aynı şekilde başvurusu reddedilenlerden “yargıya itiraz eden başvuru sayısı” toplamda 6.744'dür. Bu sayı yıllara göre değerlendirildiğinde, 2006 yılında %73; 2009'da %76 oranında artış yaşandığı, buna karşılık 2010 yılında bir önceki yıla göre %4, 2013 yılında %28 ve 2015 yılında ise %16 oranında azalmanın olduğu görülmektedir. Başvurusu reddedilenlerden yargıya itiraz edenler sayıca en çok 2012 (840) yılında artarken, 2004 yılında yeni uygulamaya geçen bir hakkın kullanılması konusundaki bilgisizlik dolayısıyla yargıya itiraz eden başvuru sahibinin hiç olmaması da beklenen bir davranış olarak istatistiklere yansımıştır.. Başvurusunun reddedilmesi durumunda yargıya başvurarak hakkını arayan kişi sayısının genel olarak artması, halkın bilgi edinme hakkına yönelik sahiplenici yaklaşımının geliştiğini göstermektedir.

Bilgi edinme başvurusu reddedilmesi durumunda BEDK veya doğrudan idari yargı yolu ile hakkını arayanların reddedilen başvuru toplamları karşısında oldukça düşük olması vatandaşın örgütsel yapıların gizliliğe olan bağın kuvvetine olan inancından kaynaklanmaktadır. Vatandaş başvurusu reddedildikten sonra o bilgi ve belgeye ulaşma konusunda inancının olmadığını göstermektedir. Hakkını sonuna kadar tüm mekanizmaları kullanarak aramadan sadece bir kez talepte bulunmakta sonrası bilgiye sahip olan kamusal örgütün ve onu temsil eden personelin insafına bakmaktadır.

6.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kişilerin idarenin faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmaları en doğal haklarıdır. 21. yüzyılda kişiler, idarenin kapılarını herkese açmasını, idareyi bizzat kendilerinin denetlemesini ve bu şekilde yönetime katılmayı istemektedir. Giderek artan bu düşünce nedeniyle taleplerin yerine getirilmesi kaçınılmaz gözükmektedir. Kamu kurum ve kuruluşlarında şeffaflığın oluşturulması için, yönetenlerin işlem ve faaliyetlerinin yönetilenler tarafından denetlenmesinin sağlanması gerekmektedir. Bu açıdan demokratik ülkelerde bilgi edinme hakkı, temel hak ve özgürlüklerin kullanılması bağlamında vazgeçilmez temel haklardan biri olarak kabul edilmektedir.

Kamu yönetiminde şeffaflık ve onun araçlarından olan bilgi edinme hakkı çoğulcu demokratik hukuk devletlerinin en temel özelliklerindedir. Bilgi çağında yönetim faaliyetinde kullanılan bilgi en önemli güçtür ve bilginin paylaşımı yönetimin paylaşılması anlamına gelmektedir. Bu anlamda kamusal otoritenin tekelinde olan bilginin vatandaşlara açılması katılımcı demokrasi idealine ulaşma noktasında önemli bir köşe teşkil etmektedir. Gerçekten yönetimde şeffaflık kültürünün yerleşmesinde kamusal bilginin vatandaş ile paylaşılarak güvenceye alınması ve kamu yönetimindeki gizlilik ile etkili bir şekilde savaşılmaması gerekmektedir.

1960'lardan itibaren kamusal hak olarak kabul edilerek yasal düzlemde korunan bilgi edinme hakkı tüm dünyada yayılarak yönetimde reformun en önemli aracı haline gelmiştir. Demokratik hukuk devleti vasfı taşıyan tüm devletler yönetimde gizlilikten şeffaflığa giden süreçte yasal düzenlemelere yer vererek gün ışığında yönetim idealine biraz daha ilerleme gayreti içinde olmuşlardır.

Bu çerçevede, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, Türkiye'de geleneksel kamu yönetimi sistemini değişime zorlayacak bir potansiyele sahiptir, ancak bu potansiyelin gün yüzüne çıkabilmesi uygulanmasıyla ilgilidir. Kanun'un birey ve toplum odaklı bir bakış açısıyla uygulanması, hakkın kullanımının artması ve düzenlemelerinin tarafsız gözle yorumlanması bu süreçte önemli köşe taşlarıdır.

Kuşkusuz bilgi edinme hakkı tüm sorunları çözecek sihirli bir değnek de değildir. Ancak bireyin yönetime inancının azaldığı, yolsuzlukların arttığı, kamu kaynaklarının verimsiz kullanıldığı bir idarede maliyeti en düşük getirisi en fazla çözüm seçeneği bilgi edinme hakkının tanınıp anayasal güvenceye kavuşturulmasıdır. Ayrıca, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun etkinlik kazanabilmesi için, diğer yasal düzenlemelerle desteklenmesi gerekmektedir. Mevcut haliyle bile Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, Türk kamu yönetiminde gizlilik geleneğinden şeffaf yönetime doğru atılan bir adım olması açısından büyük önem taşımakta olup devrim niteliği taşıdığı da söylenebilir.

Türkiye'de Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun 2004-2016 yıllarında uygulanmasına yönelik istatistiki bilgiler ve değerlendirmelere yer verilen çalışmamızdan elde edilen bulgular doğrultusunda şu sonuçlara ulaşılmıştır;

- ✓ Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 2004 yılından günümüze kurum ve kuruluşlara yaklaşık 17 milyona yakın bilgi edinme başvurusu yapılmıştır. Bu durum, şeffaf yönetim anlayışının araçlarından biri olan bilgi edinme hakkının Türkiye'de benimsenmeye başladığını

göstermektedir. Başvuruların her yıl bir önceki oranla artarak devam etmesi ise zamanlar şeffaflık kültürünün sadece vatandaşlar tarafından değil bürokrasinin evreni olan kamusal örgütler tarafından içselleştirildiğini göstermektedir.

- ✓ Bilgi edinme başvurularının yanı sıra “olumlu yanıtlanan” bilgi edinme başvurularının da sayıca her yıl arttığı araştırmada ulaşılan bir başka sonuçtur. Bu durum, kurum ve kuruluşlarda bilgi talebine karşı duyarlılığın arttığını düşündürmektedir. Bilgiye erişim ve düşünce özgürlüğü açısından son derece önemli olan bu gelişme, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nun ruhunu ifade eden “açıklık ve şeffaflığın esas, sır ve gizliliğin ise istisna haline gelmesi” amacına da hizmet etmektedir.
- ✓ 2004-2016 yılları arasında başvurusu reddedilenlerden BEDK’ya veya yargıya itiraz edenlerin sayısı yine aynı zaman diliminde reddedilen toplam başvuruların %1’ini bile zor bulmaktadır. Reddedilmeyi kabul edip sonuca itiraz etmeyen kişi sayısının fazla olması, insanların yasal haklarının kapsamından yeterince bilgi sahibi olmadıklarını ya da herhangi bir sonuç çıkabilme umudunun yokluğu veya idari örgüt veya yargı düzenine olan inancının azlığı ile açıklanabilir.

KAYNAKÇA

- Akıllıoğlu, T. (1990). Bilgi Hukuku, I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi İkinci Kitap: Kamu Yönetimi, 1-4 Mayıs 1990, Ankara.
- Akşener, H. S. ve Çakmakçı, R. (2004). Açıklamalı ve Gerekçeli Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Anameriç, H. (2004). Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ve Kurumsal Bilgi Yönetimi İlişkisi, Bilgi Dünyası Dergisi, Ekim, C. 5, S. 2.
- Atalay, E. (1997). Bilgi Edinme Özgürlüğü, Manisa Barosu Dergisi, Yıl: 16, Temmuz-Ekim, Sayı: 62-63.
- Ateş, H. (2003). Postbürokratik Kamu Yönetimi, (Ed: Asım Balcı, Ahmet Nohutçu, Namık Kemal Öztürk, Bayram Coşkun), Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Azer, C. (2010). Bilgi Edinme Hakkı, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balo, Y. S. (2004). Bilgi Edinme Hakkı ve Sınırları, İzmir Barosu Dergisi, Temmuz.
- Bayraktar, K. (2004). Bilgi Edinme Hakkı ve Sır Kavramı, Kazancı Dergisi, İstanbul, Sayı:3.
- Bulut, N. (2005). Bilim Özgürlüğü: İçeriği ve Sınırlandırılması Sorunu, A.Ü.H.F.D., Cilt: 9, Sayı: 1-2.
- Cihaner, İ. (2001). İnsan Hakkı Olarak Bireysel Bilgi Alma Hakkı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, O. Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Ne Getiriyor?”,<http://www.liberal-dt.org.tr> (Erişim tarihi 14.02.2008).
- Eken, M. (2005). Yönetimde Şeffaflık Teori-Uygulama, Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- Eken, M. (1993). Kamu Yönetiminde Açıklık ve Bilgi Edinme Hakkı, Doktora Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekşi, O. (2004). Bilgi Edinme Hakkı Açılış Konuşması, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2002). Kamu Yönetimi, İstanbul: Erkam Matbaası.
- Fındıklı, R. (1996). Yönetimde Açıklık - Açık Yönetim, Türk İdare Dergisi, Yıl: 68, Eylül, Sayı: 412.
- Hasdemir, T. (2014). Türkiye’de Kamusal İletişim ve Bilgi Edinme: 10 Yılın Ardından Panoramik Bir İnceleme, Amme İdaresi Dergisi, Cilt:47, Sayı:3.
- Hız, Y. ve Yılmaz, Z. (2004). Açıklamalı-Notlu-Gerekçeli Bilgi Edinme ve Dilekçe Hakkı Mevzuatı, Ankara: Seçkin Yayınları.
- İnaç, H. ve Ünal, F. (2007). Türkiye’de Kamu Yönetiminin Denetlenmesinde Yönetimde Açıklığın Önemi ve Uygulanma Düzeyi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ağustos, S.18.
- Kalabalık, H. (2004). İnsan Hakları Hukuku Ders Notları, Ankara: Değişim Yayınları.
- Karaman, Z. ve Atak, S. (1996). Kamu Yönetiminde Gizlilik Faktörünün Çevre Korumacı Politikalara Etkisi”, Türk İdare Dergisi, Mart, Sayı: 410.

- Kaya, C. (2005). İdare Hukukunda Bilgi Edinme Hakkı, Ankara: Seçkin Kitabevi.
- Kınalıtaş, V. (2004). Bilgi Edinme Hakkı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: TODAİE.
- Özkan, G. (2004). Demokratik Yönetimin Birinci Adımı: Bilgi Edinme Hakkı, Ankara: Türk Kamu-Sen Yayınları.
- Özkan, G. (2004). Bilgi Edinme Hakkı Üzerine Röportaj, İdarecinin Sesi Dergisi, Eylül-Ekim, C.18, S.106.
- Sezer, Y. ve Karkın, N. (2002). Kamu Yönetiminin Modernleşmesinde Şeffaflaşma Sorunu, Türk İdare Dergisi, Yıl: 74, Eylül, Sayı: 436.
- Şahin, F. (2003). Bilgi Edinme Özgürlüğü Rejiminin Anlamı ve Demokratik Önemi, İdarecinin Sesi Dergisi, Kasım-Aralık, Cilt: 17, Sayı: 101.
- Şengül, R. (2005). Bilgi Edinme Hakkı Kanunu Türk Kamu Yönetimini Camdan Eve Dönüştürür Mü?, A.Ü.S.B.F.D., Temmuz-Eylül, Cilt: 60, Sayı: 3.
- Türkiye Barolar Birliği, (2004). Bilgi Edinme Hakkı Paneli (5 Mayıs 2004), Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Uzun, T. (2005). Kamu Yönetiminde Değişim ve Bilgi Edinme Hakkı, Selçuk Üniversitesi İ.İ.B.F. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 9.
- Yıldırım, R. (1998). İdare Hukuku Açısından Bilgi Edinme Hak ve Özgürlüğü, T.C. Başbakanlık,İdari Usul Kanunu Hazırlığı Uluslararası Sempozyumu, 17-18 Ocak, Ankara.
- <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4982.pdf> (Erişim Tarihi: 11.12.2017)
- https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2017.pdf (Erişim Tarihi: 25.12.2017)